

ÜRETİMİN ULUSLARARASILAŞMASI VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

Öğr. Gör. Mahmut MASCA*

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yabancı doğrudan yatırımları ülkelerine çekmek isteyen gelişmekte olan ülkeler, ekonomik gelişmelerine katkıda bulunmaları için çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) faaliyetlerine izin vermişlerdir. Üretim faaliyetlerini değişik ülkelere yayan bu şirketler üretim faaliyetlerinin uluslararasılaşmasında önemli rol oynamışlardır.

ABSTRACT

After the Second World War, developing countries which want to attract foreign direct investments to their countries have allowed to the activities of transnational corporations (TNCs) for their contribution to economic development. These TNCs which spread their production activities to the different counties have played an important role in internationalization of production.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem üretimin uluslararasılaşmasının yoğun olarak gündeme geldiği bir dönem olmuştur. Üretimin uluslararasılaşması üretimin küreselleşmesi anlamına gelmektedir. Üretimin uluslararası hale gelmesinde çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) etkisi büyük olmuştur. Söz konusu dönemde kendi gelişmesini tamamlamak için yeterli öz sermayeye sahip olmayan gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) ÇUŞ'lar vasıtasıyla yabancı doğrudan yatırımları çekmeye çalışmışlardır. Yabancı doğrudan yatırım şeklinde ülkeye gelen ÇUŞ'lar sayesinde gelişmiş ülkelerle aralarındaki teknoloji açığının da kapatılması düşünülmüştür. Daha fazla kar peşinde koşan ÇUŞ'ların üretim maliyetlerini düşürmek için üretimin farklı aşamalarını değişik ülkelerde gerçekleştirmelerinin

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

yanısına iletişim ve ulaştırma teknolojilerinin de olağan üstü gelişmesi, üretim faaliyetlerinin küreselleşmesinde önemli rol oynamıştır.

I. ÜRETİMİN KÜRESELLEŞMESİ

Üretimin küreselleşmesi, şirketlerin sınır ötesi sabit sermaye yatırımı, sınır ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları ve benzeri yöntemlerle üretim faaliyetlerini kendi ülkeleri dışına yaymaları anlamına gelmektedir.¹

Üretimin küreselleşmesi 1970'li yıllarda başlayan iktisadi krizle hızlanmıştır. İktisadi kriz, bir çok iř kolunda Fordizmin sağladığı ve ölçek tasarruflarına dayanan etkinlik kazanımlarının sınırlarına ulaşılmasıyla izah edilmektedir. Ölçek istifadelerinin sınırlarına ulaşılınca gelişmiş Batı ülkelerinde verim artışı yavaşlamıştır. Verim artışının yavaşlaması ve Doğu Asya'dan gelen rekabet Batılı gelişmiş ülkelerin sanayicilerini üretimde örgütlenme tarzlarını değiştirmeye ve sanayilerini yeniden yapılandırmaya zorlamıştır. Bahsi geçen verim krizine karşı alınan ve aynı zamanda üretimin küreselleşmesinin *birinci saiki* olan tedbirler şunlardır:²

İlk olarak, tüketim mallarında mal farklılaştırma yoluna gidilmiştir. Mal farklılaştırması sanayicilere tüketici artığına el koyma ve tekelci karı elde etme fırsatı vermiştir.

İkinci olarak, otomasyon imkanlarından yararlanılarak, ölçmeye dayalı işlerde insanın algı organları yerine alet kullanılmasıyla kalitenin standartlaştırılması sağlanmış ve üretimde defolu malların oranı düşürülmüştür.

Üçüncü olarak, bir takım yeni iletişim imkanlarından yararlanılarak işletmelerde dikey entegrasyonu azaltıp, fason imalat yaptırarak ve az stokla çalışmak suretiyle maliyetler düşürülmeye çalışılmıştır.

¹ DPT, Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler, DPT, Yayın No:2375 Ankara, s.10.

² DPT, a.g.e.,s.11.

Dördüncü olarak, haberleşme ve ulaşım imkanlarını kullanarak, maliyetleri azaltmak düşüncesiyle üretimin bazı aşamaları başka ülkelere aktarılmıştır. Özellikle kalifiye işgücü gerektirmeyen sektörlerde sanayiciler üretimin bazı aşamalarını düşük ücretle çalışmaya razı işçilerin bol olduğu gelişmekte olan ülkelere kaydırmak suretiyle maliyetleri düşürmeye çalışmışlardır. Fakat bu durum bir taraftan da gelişmiş ülkelerde işsizliğin artmasına sebebiyet vermiştir.

Ayrıca, iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler üretimin daha uzaktan ve daha süratli denetimi ve yönetimi ile sipariş alıp vermeyi oldukça kolaylaştırmıştır. Diğer taraftan konteyner ve hava taşımacılığındaki gelişmeler taşıma maliyetlerini epeyce düşürmüştür.

Çerçevesi yukarıda çizilen yeni rekabet şartları sonucunda bazı işkollarında malların iktisadi ömrü kısalmıştır. Asgari stokla çalışma, tüketici ile daha sıkı temas ve girdi sağlayan firmalarla daha disiplinli ilişkiler gerektirmiştir. Mikroelektronik araçlar kullanan ve mal farklılaştırmasıyla rekabet eden üretimin organizasyonu ise Fordist sisteme göre daha becerili işgücü ve bunları teşvik edecek becerikli yöneticiler gerektirmiştir. Üretimin küreselleşmesi, Japonya'nın öncülük ettiği bu yeni sanayi örgütlenmesinin yayılması ile birlikte şekillenmektedir.

Üretimin küreselleşmesi, gelişmiş ülkelerde işsizliğe sebebiyet verdiği ölçüde korumacı eğilimleri de kuvvetlendirmiştir. Ancak korumacı tedbirler de tedbiri uygulayan ülkelere doğrudan yabancı yatırımı cezbederek küreselleşmeye hız kazandırmaktadır. Verimle ilgili krize ek olarak üretimin küreselleşmesinin *ikinci saiki*, korumacılıktır.

Ticaretin ve finans piyasalarının serbestleşmesi de üretimin küreselleşmesini kolaylaştıran etmenlerdendir. Bu nedenle GATT'ın Uruguay müzakerelerinde gelişmiş ülkeler finans, özellikle bankacılık sektöründe bütün ülkelere serbestleştirme politikaları uygulamalarını telkin etmişlerdir. Finans piyasalarının bütünleşmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sonucu meydana gelen faiz ve kur dalgalanmaları üretimin küreselleşmesinin *üçüncü saikini*

oluşturmaktadır. Mesela son yıllarda Japon Yeni'nin ABD Doları karşısında değer kazanması Japon sanayicilerinin üretim faaliyetlerini Güney Doğu Asya ülkelerine kaydırmaları sonucunu doğurmuştur.³

Günümüzde ulusal ekonomilerin uluslararası ekonomiyle bütünleşmeleri dış ticaret yoluyla veya yerel üretim faktörlerinden birinin nisbeten kıt olmasının üretim için bir tehdit oluşturması durumunda ise bölgelerarası, ülkelerarası ve kıtalararası faktör hareketleri yollarıyla gerçekleşmektedir. Ülke içinde katma değer yaratılması belli bir emek/sermaye bileşimini gerektirmekte ve faktör ikamesinin sınırlı olması da, atıl kalan faktörü harekete zorlamaktadır. Ülkelerarası nüfus hareketinin ulus devletler tarafından engellendiği günümüzde hareket eden üretim faktörü sermaye olmaktadır.

Sermaye ihracının çok değişik yolları olmakla beraber üretimle yakından ilgili olanı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Ulus devletlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına izin vermeye başlamaları çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) tarihinin de başlangıcı olmuştur.⁴

A) ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN DOĞUŞU

1940'larda kurulan uluslararası teşkilatların da katkısıyla 1950'ler ve 60'larda küresel üretim, sanayi ve bununla birlikte küresel ticaret, hem gelişmiş hem de bir çok gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir şekilde artmıştır. Bu dönemde ticaret hacminin büyümesi kadar dikkate değer bir olay da, ABD ÇUŞ'ları tarafından yapılan yabancı doğrudan yatırımların artmasıdır. Önceki dönemlerde yabancı yatırım artışlarının çoğu portfolyo yatırımları şeklinde iken, bu, 1950'ler ve 1960'larda büyük ölçüde doğrudan yatırım şeklini almıştır. 19. yüzyıl yatırımlarının önemli bir kısmı az gelişmiş ülkelerde ihracata yönelik ham maddelerin üretimine ve bunun için gerekli alt yapı yatırımlarına yönelik iken, 1950'lerde ve 60'larda küresel yabancı doğrudan yatırımların dörtte üçü -ki çoğu ABD imalatçı firmaları tarafından yapılmakta idi- Avrupa ülkeleri ve Kanada gibi gelişmiş ülkelere

³ DPT, a.g.e., s.12.

⁴ Levent SANİN, "Küreselleşme Tartışmaları Üzerine Bazı Notlar", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt:5, No.14, 1994, s.102.

yapılmıştır.⁵ İster gelişmiş isterse gelişmekte olan ülkelerde yapılmış olsun imalat yatırımları, yatırıma ev sahipliği eden ülkenin veya bölgenin yerel piyasasına yönelik üretim şeklinde gerçekleşmişti. Bu durum ev sahibi ülkelerde yatırım yapan şirketler arasında rekabeti de beraberinde getirmiştir.

Özellikle 1960'ların ortalarından sonra yabancı doğrudan yatırımlara ev sahipliği yapan ülkelerde, ÇUŞ'ların- özellikle ABD ÇUŞ'larının- milli egemenliğe karşı tehdit oluşturduğu yönünde bir tartışma ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar sırasında, daha çok üzerinde durulan konu bunların milli sermayeye karşı bir tehdit oldukları üzerinde odaklaşmakta idi. Çünkü bunlar yerel sanayi ve sanayicilerin yerini almakta idi. Bu durum, bir taraftan yerel sanayicilere ve KİT'lerin yayılmasına destek sağlarken diğer taraftan da, bilhassa 1960 ve 1970 ortaları arasında Gelişmekte Olan Ülkeler'de (GOÜ) yabancı şirketlerin kamulaştırılması hareketinin başlamasına neden olmuştur. Aynı zamanda, imalat alanında ÇUŞ'lardan yararlanmak ve yabancı doğrudan yatırımları çekmek isteyen ülkeler ise giriş için yerli sermayenin çoğunlukta olması gibi bir takım yeni düzenlemeler getirmişlerdir. Bu durumda iki sonuç ortaya çıkmıştır:⁶ İlk olarak, yeni yabancı yatırım şekilleri ortaya çıkması. İkinci olarak da, yabancı doğrudan yatırım akışının önemli ölçüde azalması.

B) ULUSLARARASI ÜRETİM VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

Uluslararası üretimi, "bir firma ya da firmalar grubu tarafından ulusal sınırlar dışında organize edilmiş, kontrolü ve mülkiyeti elde tutulan katma değer yaratma faaliyetleri" olarak tanımlamak mümkündür.⁷

Çok uluslu şirketler (ÇUŞ) ise; yabancı doğrudan yatırımlar çerçevesinde birden fazla ülkede mal ve hizmet üreten teşebbüsler

⁵ Charles OMAN, *Globalisation and Regionalisation: The Challenge for Developing Countries*, OECD Development Centre, Paris, 1995. s.44.

⁶ OMAN, a.g.e.,s.45.

⁷ SANİN, a.g.e., s.103

olarak tarif edilmektedir.⁸ ÇUŞ'ları kendi ülkeleri dışında üretim yapmaya iten faktörler şu şekilde özetlenebilmektedir:⁹

1- Ülkelerinde ihracat yapan firmaları desteklemek.

2- ÇUŞ'ların yavru firmalarına ve bu firmaların diğer ülkelerdeki personeline hizmet vermek.

3- Rekabet avantajlarını ihracatla değil doğrudan yatırım yoluyla kullanmak. Çünkü bazı hizmetlerin ticarete konu olması tabiatları gereği zor olmaktadır. Bu durumlarda amaç yerel tüketicilere hizmet sunmak olmaktadır. Bu avantaj, ÇUŞ'un kendi ülkesinin özelliklerini yansıtmaktadır.

4- Tamamlayıcı ve hareketli olmayan kaynakların olduğu yerde üretim yaparak rekabet üstünlüğü sağlamak amacıyla doğrudan yatırım yapılmaktadır. Seyahat, turizm, hava limanları, oteller gibi alanlardaki yatırımlar bu türdendir.

5- Kaynaklara ulaşmak ve gittikleri yerlerdeki ekonomilerin avantajlarını yerinde kullanmak. Mesela bankalar ve yönetim danışmanları belli başlı finans merkezlerinde dinleme postaları kurmak istemektedirler.

6- Belli başlı rakiplere karşı uluslararası pazar payını korumak ve arttırmak amacıyla da yabancı ülkelerde doğrudan yatırım yapılabilmektedir. Oligopolcü stratejiler geliştiren petrol, otomobil, otomobil lastiği, ecza, yarı iletken, tüketici elektroniği, uluslararası bankalar, reklam, güvenlik, yönetim danışmanlığı, mühendislik hava yolları, sigortacılık ve otelcilikle ilgili ÇUŞ'lar, bu sektörlerde "liderleri takip et" stratejisi gütmektedirler.

Başka bir kaynakta ise,¹⁰ ÇUŞ'ların başka ülkelerde yatırım yapmalarının sebebi olarak;

⁸ Malcolm WATERS, *Globalization*, Clays Ltd St. Ives PLC, London and New York, 1995, s.76.

⁹ H. GERAY, "Küreselleşme ve Masa Üstü Sömürgecilik", *Mürekkep*, No:3-4, Kış-Bahar 1995, s.40.

¹⁰ Gülten KAZGAN, *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995, ss.82-83.

• Emek yoğun malların üretiminde işgücü maliyetini azaltmak için işgücü ucuz, sosyal giderleri az ve işçi haklarının daha kısıtlı olduğu ülkeleri tercih etmeleri,

• Kendi ülkelerinde çevre ile ilgili tepkilerle karşılaşınca üretimlerini bu konulara daha az hassas diğer ülkelere kaydırmak istemeleri,

• Yüksek gümrük duvarları ile korunan ülkelere eskiyen teknolojilerini taşıyarak hem gümrük duvarlarını içeride üretim ile aşmak hem de eski teknolojinin getiri süresini arttırarak kar haddini yükseltmek istemeleri gösterilmektedir.

Üretimin uluslararasılaşmasını temsil eden ÇUŞ'lar hakkında bu güne kadar bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmında; bu güçlü şirketler, ulus devletlerin yerini almaya başlayan, gelişmekte olan ülkelere teknoloji ve ekonomik büyüme sağlayan ve ulusal ekonomileri giderek artan bir karşılıklı bağımlılığa sokan teşebbüsler olarak mülhaza edilmektedir. Bazı çalışmalarda ise, ÇUŞ'lar şirket uğruna herşeyi istismar eden, beraberinde siyasal bağımlılığı da getiren, emperyalist yağmacılar olarak görülmektedir.¹¹

ÇUŞ'larla ilgili olarak ister lehte ister aleyhte görüşler belirtilsin hepsinin ortak bir noktası bulunmaktadır: Üretimin küreselleşmesi büyük ölçüde ÇUŞ'lar sayesinde olmaktadır.

II. TEKNOLOJİK GELİŞME VE ULUSLARARASI EKONOMİK İŞBÖLÜMÜ

Üretimin küreselleşmesinin teknolojiye geri kalan gelişmekte olan ülkelere teknoloji aktarma sürecini hızlandıracağı ve böylece gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını destekleyeceği düşünülmektedir.¹²

Günümüzde teknoloji olağanüstü bir gelişme kaydetmiş ve teknolojik rekabet şiddetlenmiştir. Yeni teknoloji üreten firmalar ya

¹¹ Robert GILPIN, *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, New Jersey, 1987, s.231.

¹² DPT, a.g.e., s.18.

piyasaya yeni mallar sürmekte ya da daha önce ürettikleri malların üretim maliyetlerini azaltmaktadır. Piyasaya yeni sürülen mallar çoğu kez piyasada önceden var olan malları ikame etmektedir. Sentetik girdilerin bir çok tabii hammaddelerin yerini almaya başlaması bazı ekonomileri sarsabilmektedir. Diğer taraftan Japonya'nın başını çektiği yeni işletmecilik ve üretimdeki örgütlenme yöntemleri maliyetleri düşürerek kalite standartlarını yükseltmektedir. Bu gelişmeler mukayeseli üstünlüklerin sürekli değişmesine neden olmaktadır.

Günümüzde uluslararası işbölümünde ülkelerin konumunu ve rekabet gücünü teknoloji üretim yöntemleri belirlemektedir. Teknoloji üretimi ile dış ticaretteki rekabet gücü, ihracat ve milli servet birikimi arasındaki bağlantı o kadar kuvvetlenmiştir ki, gelişmiş ülke; "teknoloji üretebilen ülke" olarak tanımlanmaktadır.¹³

Gelişmiş ülke sanayicileri ülkelerini sınai üretimin sebep olduğu çevre tahribatından korumak ve gelir artışını sürdürmek için tamamen teknoloji üretiminde ihtisaslaşmayı ve diğer tüm standartlaşmış malların üretimini diğer ülkelere bırakmayı kendi toplumlarına telkin etmektedirler. Öngörülen bu yeni işbölümünde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler sanayi ülkeleri, gelişmiş ülkeler de hizmet ülkeleri konumunda olacaktır. Bu durumda başka ülkelere aktarılan sanayi faaliyetlerinin kontrolü de bu sanayiye aktaran ülkenin elinde olacaktır. GATT Uruguay müzakerelerinde gelişmiş ülkelerin fikri haklar konusuna verdikleri olağan üstü önem de bu strateji çerçevesinde açıklık kazanabilmektedir.

Neticede öngörülen işbölümünde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler ucuz işgücü avantajı ile rekabet ederlerken, gelişmiş ülkeler ise fikri mesaiye dayanan yeni teknoloji üretimi ve tanınmış markaların teknelci avantajı ile rekabet edeceklerdir.

Mikroelektronığe dayanan yeni üretim yöntemleri gelişmiş ülkelerde bir taraftan işsizliğe sebep olurken, yeni yöntem geliştirme faaliyetleri bunu kısmen telafi ederek kalifiye işçiler için yeni istihdam imkanları oluşturmuştur. Buna karşın yeni üretim

¹³ DPT, a.g.e.,s.19.

yöntemlerinin gelişmekte olan ülkelerde kullanılmaya başlaması sadece teknolojik işsizlik yaratmaktadır. Bu durumda yeni üretim tekniklerini aynen alıp kullanan, bunları kendisi üretmeyen ülkelerde işsizliğin artması kaçınılmaz gözükmemektedir.

Günümüzde teknoloji ya yatırım malları ihracatı yoluyla ya da patent ve lisans anlaşmaları ile satılmakta veya kiralanmaktadır. Yabancı teknolojiyi alan ülkelerin teknoloji üretir hale gelerek teknolojik bağımlılığını sona erdirdiği pek görülmemektedir. Aktarılan yabancı teknolojinin rantabilitesi ve ömrü de tamamen teknolojiyi üreten ülkenin kontrolünde kalmaktadır.¹⁴ Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin teknolojik bağımlılıktan kurtulmaları bir an önce teknoloji üretir hale gelmelerine bağlıdır.

III. YABANCI DOĞRUDAN YATIRIMLAR

Bir şirketin üretimini, kurulu bulunduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere şirket merkezinin dışındaki ülkelere üretim tesisi kurması veya kurulu bir tesisi satın almasına yabancı doğrudan yatırım denmektedir.¹⁵

Yabancı doğrudan yatırımların sektörel dağılımı geçmişten günümüze farklılık arz etmektedir. 1950'lerde yabancı doğrudan yatırımlar daha çok tabii hammaddelerde ve tabii kaynak-yoğun sektörlerde toplanırken günümüzde daha çok hizmet sektöründe ve teknoloji yoğun imalatta yoğunlaşmaktadır. Günümüzde hizmet sektörü dünyada en büyük sektör durumuna gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde hizmet sektörünün GSMH içindeki payı büyümektedir. Bu durum, bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmelerden ve bu sektörlerin sunduğu hizmetlere olan talebin artmasından kaynaklanmaktadır. Sınai mamüllerin satış sonrası bakımıyla ilgili hizmetlerin artması da bu sektördeki yoğunlaşmanın bir sebebidir.

Yabancı doğrudan yatırımların hizmetler sektöründe artmasının sebeplerinden birisi de, hizmetlerin çoğunun ihraç

¹⁴ DPT, a.g.e., s.20.

¹⁵ Halil SEYİDOĞLU, *Uluslararası İktisat*, Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul, 1999, s.664.

edilememesidir. Bu alanda faaliyet gösteren şirketlerin yabancı pazarlara girebilmeleri ancak doğrudan yatırımla mümkün olabilmektedir. İmalat sanayisindeki doğrudan yatırımlar da hizmet sektörüne olan talebi artırarak bu alandaki yatırımlara zemin hazırlamaktadır.¹⁶

Yabancı doğrudan yatırımların büyük bir kısmını gelişmiş ülkelerin şirketleri gerçekleştirmektedirler. Gelişmekte olan ülke şirketleri ise çok az doğrudan yatırım yapmaktadırlar. Aşağıdaki tablo bunu açık bir şekilde göstermektedir.

Tablo 1.

Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan Şirketlerin Menşe Ülkeleri

KAYNAK ÜLKE	Milyar ABD Doları			%	
	1987	1988	1989	1980-88	1985-89
Almanya	9.2	11.2	13.5	7.4	7.8
ABD*	28.0	13.3	26.5	13.3	26.5
Fransa	9.2	14.5	19.4	6.0	8.0
İngiltere	31.1	37.0	32.0	19.4	20.2
Japonya**	19.5	34.2	44.2	8.9	18.8
Toplam	97.0	110.2	135.6	69.8	81.3
Gelişmiş Ülkeler	132.6	155.4	187.1	98.4	96.8
Az gelişmiş Ülkeler	2.4	5.9	8.9	1.6	3.2
Tüm Ülkeler	135.0	161.3	196.0	100.0	100.0

*ABD'nin Hollanda Antil Adalarına (bankacılık hariç) finans sigortacılık ve gayrimenkul yatırımlarını kapsamamaktadır.

**Japon firmalarının yabancı ülkelerde tekrar yatırıma tahsis edilen dağıtılmayan karların payını kapsamamaktadır.

Kaynak: DPT, a.g.e., s.91

Tablodan da görüleceği gibi doğrudan yabancı yatırımlara kaynaklık eden ülkelerden ABD, Almanya, Fransa, İngiltere ve Japonya'nın toplam kaynak ülkeler içindeki payı 1985-1989 yılları

¹⁶ DPT, a.g.e., s.13

arasında %80 civarında olmaktadır. Tüm gelişmiş ülkeler dikkate alınırsa bu pay % 96.8'e yükselmektedir. Bu durumda doğrudan yabancı yatırımlara gelişmiş ülkelerin hakim olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 1991-1996 arasında Gelişmekte Olan Ülkelere yönelen yabancı doğrudan yatırım akışını görmek mümkündür:

Tablo 2.

Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelen Yabancı Doğrudan Yatırım Akımları (Milyon Dolar)

<i>Ülke Grubu</i>	<i>1991</i>	<i>1992</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>
GOÜ	41782	51108	72528	95582	105511	129813

Kaynak: UNCTAD, *The Least Developed Countries 1998 Report*, s.27'den düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi 1996 yılı itibariyle, gelişmekte olan ülkelere yönelen yabancı doğrudan yatırımları 130 trilyon dolara yaklaşmaktadır.¹⁷ Az gelişmiş ülkeler ise, bu tip yatırımlardan yeterince yararlanamamaktadırlar. Aşağıdaki tabloda yabancı şirket üretimlerinin az gelişmiş ülke (AGÜ) GSYİH'sındaki paylarını göstermektedir.

¹⁷ UNCTAD, *The Least Developed Countries 1998 Report*, s.27

Tablo 3.

Yabancı Şirket Üretimlerinin AGÜ GSYİH'sındaki Payı

<i>YIL</i>	<i>YÜZDE</i>
1982	4.4
1990	3.9
1992	4.3
1995	6.3

Kaynak: SEYİDOĞLU, a.g.e., s.688.

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi yabancı doğrudan yatırımlarının AGÜ GSYİH'sı içindeki payları oldukça düşüktür. Bilindiği gibi, ülkelerin yabancı doğrudan yatırımları çekebilmelerinin bazı koşulları vardır. Siyasal ve makro ekonomik istikrar, ticaret ve yatırım rejimlerinin serbestleştirilmesi, taşımacılık ve haberleşme alt yapısını oluşturma, mülkiyet haklarının korunması, istikrarlı kurumsal yapı ve bürokrasinin azaltılması bunlar arasında sayılabilir. AGÜ'lerde bu koşulların tam sağlanamaması bu ülkelerin çok uluslu yatırımlardan yeterince yararlanamamalarının en önemli sebebidir.¹⁸

SONUÇ

Üretim faaliyetlerinin uluslararası hale gelmesinde ÇUŞ'lar önemli rol oynamışlardır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sermaye yetersizliği çeken gelişmekte olan ülkelerin yabancı doğrudan yatırımlara ilgilerinin artmaları ÇUŞ'ların da etkinlik alanlarının genişlemesine sebep olmuştur. ÇUŞ'ların çeşitli sebeplerle üretim faaliyetlerini değişik ülkelere yaymaları üretimin küreselleşmesinde önemli rol oynamıştır. Günümüzde sermaye yapıları çok güçlenen ve üretimleri çeşitlenen ÇUŞ'lar uluslararası politikada da önemli aktörler haline gelmişlerdir.

¹⁸ SEYİDOĞLU, a.g.e., s. 688.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Charles OMAN, *Globalisation and Regionalisation: The Challenge for Developing Countries*, OECD Development Centre , Paris, 1995.

DPT, Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler, DPT, Yayın No:2375 Ankara, 1995.

Gülten KAZGAN, *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995.

H. GERAY, "Küreselleşme ve Masa Üstü Sömürgecilik", *Mürekkep*, No:3-4, Kış-Bahar 1995.

Halil SEYİDOĞLU, *Uluslararası İktisat*, Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul, 1999.

Levent SANİN, "Küreselleşme Tartışmaları Üzerine Bazı Notlar", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt:5, No.14, 1994.

Malcolm WATERS, *Globalization*, Clays Ltd St. Ives PLC, London and New York, 1995.

Robert GILPIN, *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press , New Jersey, 1987.

UNCTAD, *The Least Developed Countries 1998 Report*, s.27

